

Сансызбаева Бибігүл Қуатжанқызының 6D080200 - «Мал шаруашылығы өнімдерін өндіру технологиясы» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Құйрықты сарыарқа тұқымы (Жаңаарқа тип) жаңа заводтық аталық із қойларының өнімдік және тұқымдық қасиеттері» тақырыбында орындалған диссертациялық жұмысына

РЕСМИ РЕЦЕНЗЕНТТІҢ ЖАЗБАША ПІКІРІ

р/н №	Өлшем шарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); <u>2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету);</u> 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.	Ізденушінің диссертациялық тақырыбы: «Құйрықты Сарыарқа тұқымы (Жаңаарқа типі) жаңа зауыттық аталық із қойларының өнімдік және тұқымдық қасиеттері» Қазақстан Республикасындағы ғылымды дамытудың басым бағыттарына және мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес келеді. 1.Ғылыми-зерттеу жұмыс ҚР АШМ 042 РЦП «АӨК саласында қолданбалы ғылыми зерттеулер» 2018-2020 жж. ҚР АШМ №0116РК00359 мемлекеттік тіркеудегі «Мал шаруашылығы салалары бойынша селекцияның тиімді әдістерін әзірлеу» ғылыми жобалары 2.ҚР БҒМ ГФ АР 2018-2020 жж. 05131896 «Құйрықты қой тұқымдарының генотипін болжау бойынша қазіргі заманғы селекция әдістерін әзірлеу» бағдарламасы аясында орындалды.
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін <u>қосады</u> /қоспайды, ал оның маңыздылығы <u>ашылған</u> /ашылмаған.	Жұмыс қой шаруашылығы саласының дамуына елеулі үлес қосады , ал оның тақырыбының маңыздылығы жақсы ашылған . Автор Сарыарқа тұқымды қойлардың әртүрлі зауыттық аталық іздері бойынша өнімділік және биологиялық айырмашылықтарын зерттеп, талдаған. Ізденуші зерттеліп отырған тақырып бойынша ғылыми әдебиеттердің ауқымды көлеміне талдау жасаған.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі:	Диссертациялық жұмыстың ғылыми

		1) <u>жоғары</u> ; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған.	зерттеулері жоғары деңгейдегі дербестікпен орындалған. Жұмыста сенімді әдістермен алынған материалдар келтірілген, тұжырымдар мен қорытындылар дәлелді, практикалық маңызы бар және күмән туғызбайды.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: 1) <u>негізделген</u> ; 2) ішінара негізделген; 3) негізделмеген.	Диссертациялық жұмыстың тақырыбының өзектілігі ғылыми және практикалық қажеттілік тұрғысынан негізделген , Сарыарқа тұқымды қойлардың генетикалық әлеуетін жетілдіруге бағытталған ғылыми зерттеулер – өзекті мәселелердің бірі болып табылады.
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды: 1) <u>айқындайды</u> ; 2) ішінара айқындайды; 3) айқындамайды.	Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын толығымен айқындайды . Диссертациялық жұмыстың мазмұны тақырыпты толық қамтиды, зерттеліп жатқан тақырыптың теориялық негіздері ашылған, қойлардың өнімділік және биологиялық ерекшеліктерінің қалыптасу аспектілері талданған, сондай-ақ құйрықты тұқымдардың генотипін болжаудың заманауи әдістерін қолдану бойынша ұсыныстар берілген.
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді: 1) <u>сәйкес келеді</u> ; 2) ішінара сәйкес келеді; 3) сәйкес келмейді.	Зерттеу жұмысының мақсаттары мен міндеттері диссертациялық жұмыстың тақырыбына толық сәйкес келеді. Диссертант барлық міндеттерді орындап, мақсатқа жетті.
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан: 1) <u>толық байланысқан</u> ; 2) ішінара байланысқан; 3) байланыс жоқ.	Диссертацияның барлық бөлімдері мен құрылысы логикалық жағынан толық байланысқан . Барлық бөлімдері бір-бірімен тығыз байланысқан, зертханалық жағдайда жүргізілген зерттеу жұмыстарының нәтижесі рет-ретімен баяндалып, қортындыланған.
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған: 1) <u>сыни талдау бар</u> ; 2) талдау ішінара жүргізілген;	Бибігүл Қуатжанқызы, ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) осы уақытқа дейінге жүргізілген зерттеулермен салыстырылып, сыни талдау жасалып , зерттелген.

		3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген; 4) талдау жоқ.	
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма? 1) <u>толығымен жаңа;</u> 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Ғылыми нәтижелер мен тұжырымдар толығымен жаңа болып табылады және сарыарқа қой тұқымдарының зауыттық аталық іздерінің негізгі сұрыптау белгілерінің көрінісіндегі аралық аталық із айырмашылықтардың мәнін ашады. Әр түрлі аталық із малдарын CAST және KAP6.1 гендерінің аллельдік нұсқаларының таралуын талдау жүргізілді. CAST генінің полиморфизмінің өсу мен даму қарқынына, ет өнімділігіне, сондай-ақ еттің азықтық және биологиялық құндылығына әсері, ал KAP6.1 генінің жүні өнімділігіне әсері зерттелді. Алынған зерттеу нәтижелері қойлардың өнімділік және тұқымдық ерекшеліктеріне әсер ететін генетикалық факторлар туралы білім базасын толықтырып, кеңейтеді.
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма? 1) <u>толығымен жаңа;</u> 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Диссертацияның қорытындылары толығымен жаңа болып табылады. Өндірістік аталық із қойларының негізгі селекциялық белгілерінің айқындалуына байланысты аталық іздердің айырмашылықтарын кешенді бағалау мен талдау жүргізілді. Зерттеу нәтижелері мен қорытындылары жарияланған ғылыми мақалалармен расталған
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе? 1) <u>толығымен жаңа;</u> 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері ішінара жаңа және ғылыми деректерге негізделген толығымен жаңа болып табылады. Құйрықты қой тұқымдарының генотипін болжауға арналған ұсынымдар әзірледі
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research (куолитатив ресеч) және	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген . Қойлардың нақты теориялық зоотехникалық сипаттамалары бар, кейбір биологиялық ерекшеліктері

		өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	зерттелген, қойлардың аталық іздерінің айырмашылықтары молекулярлық-генетикалық деңгейде талданған, осы негізде ғылыми тұрғыдан дәлелденген қорытындылар жасалған.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді; 5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес. 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес. 7.3 Жаңа ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес. 7.4 Қолдану деңгейі: 1) тар; 2) орташа; 3) кең 4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес. 7.5 Мақалада дәлелденген бе? 1) ия; 2) жоқ 3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	Бірінші тұжырым Ұсынылған тұжырым негізделген, ғылыми жаңалығы бар, тривиалды емес, қолдану аясы кең, ғылыми мақалада дәлелденген. Диссертациялық зерттеу барысында диссертант отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектеріне талдау жүргізу негізінде аталық із бойынша будандастыру теориялық негіздерін жүйелеп, оның негізгі аспектілерін ғылыми тұрғыда негіздеп көрсеткен. Екінші тұжырым Ұсынылған тұжырым негізделген, ғылыми жаңалығы бар, тривиалды емес, қолдану аясы кең, ғылыми мақалада дәлелденген. Зерттеу нәтижелері негізінде диссертант жаңа зауыттық аталық ізге жататын жас малдың өнімділік қалыптасу ерекшеліктерін жан-жақты зерделеген. Үшінші тұжырым Ұсынылған тұжырым дәлелденген, кең ауқымда қолдануға болады, ғылыми мақалада негізделген. Диссертация авторы №2030 және №2145 зауыттық аталық ізіне жататын қойлардың селекцияланатын белгілері бойынша белгілі бір топаралық айырмашылықтарды анықтады. Мысалы, 3,5 жасар тұқымдық қошқарлардың тірі салмағы мен жүн қырқымы тиісінше 102,3 және 97,5 кг. сондай-ақ 3,4 және 3,0 кг құраса, аналықтарда бұл көрсеткіштер 65,8 және 60,8 кг, жүн қырқымы 2,0 және 2,2 кг болды. Төртінші тұжырым Ұсынылған тұжырым дәлелденген, тривиалды емес, кең ауқымда қолдануға болады, ғылыми мақалада негізделген. Ізденуші қойларда CAST және KAP6.1 гендерінің аллельдік

			нұсқаларының таралуын талдады; CAST гені полиморфизмінің өсу мен дамудың қарқындылығына, ет өнімділігіне, сондай-ақ еттің тағамдық және биологиялық құндылығына әсерін, ал KAP6.1 генінің – жүн өнімділігі деңгейіне әсерін анықтады. Бесінші тұжырым Ұсынылған тұжырым дәлелденген, тривиалды емес, кең ауқымда қолдануға болады, ғылыми мақалада негізделген. Диссертация авторы қойлардың негізгі шаруашылыққа пайдалы белгілері бойынша фенотиптік және генотиптік өзгергіштікті, сондай-ақ осы белгілер арасындағы корреляциялық байланысты және олардың кейбір морфологиялық белгілермен өзара қатынасын зерттеді.
8.	Дәйектілік кагидаты. Дереккөздер ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	мен	8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған: 1) <u>ия</u>; 2) жоқ.
			8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған: 1) <u>ия</u>; 2) жоқ.
			8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған
			Зерттеу әдіснамасын таңдау ғылыми тұрғыда негізделген және диссертацияның тиісті бөлімінде толықтай сипатталған. Сапалық және сандық әдістер қолданылды (салыстырмалы талдау, жүйелік талдау, молекулярлық-генетикалық талдау, жүйелі сұрыптау және т.б.). Диссертациялық жұмыста келтірілген ғылыми ақпараттар мен нәтижелердің дәйектілігі ғылыми-методологиялық және әдістемелік материалдармен, қолданылған заманауи құрал-жабдықтармен дәлелденген. Теориялық қорытындылар, анықталған заңдылықтар мен өзара байланыстар тәжірибелік зерттеулермен, қолданбалы және негізгі ғылымдармен, сондай-ақ отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектерімен дәлелденіп, расталған.

		(педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді): 1) <u>ия</u> ; 2) жоқ.	
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара <u>расталған</u> / расталмаған.	Диссертациялық жұмыста нақты маңызды, ғылыми-тәжірибелік мәлімдемелер келтірілген және олар сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған .
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға <u>жеткілікті</u> /жеткіліксіз.	Қолданылған әдебиеттер көздері әдеби шолу үшін жеткілікті , олар монографиялар, диссертациялық жұмыстардың авторефераттары, ғылыми мақалаларды қамтиды.
Породы овец	Практикалық құндылық кагидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы: 1) <u>бар</u> ; 2) жоқ.	Диссертациялық жұмыстың ғылыми зерттеу нәтижелері теориялық мағынаға ие және Сарыарқа тұқымы қойларының генетикалық әлеуетін жетілдіру әдістерін әзірлеуге үлес қосады.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары: 1) <u>ия</u> ; 2) жоқ.	Бұл диссертацияның практикалық маңыздылығы жоғары және өндіріс үшін тәжірибелік жағынан өте құнды болып табылады, сондай-ақ сарыарқа құйрықты тұқымды қойлар селекциясында кеңінен қолдану мүмкіндігі жоғары.
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма? 1) <u>толығымен жаңа</u> ; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Тәжірибеге арналған ұсыныстар толығымен жаңа болып табылады.
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы: 1) <u>жоғары</u> ; 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен.	Академиялық жазу сапасы жоғары . Диссертациялық жұмыстың академиялық жазу сапасы жоғары. Жұмыс авторының еңбегіне ұқсас жазылған басқа авторлардың еңбектерін сілтемесіз пайдалану фактісі кездеспейді. Диссертациялық жұмыс жазу барысында академиялық адалдық сақталған.
11.	Диссертацияға ескертулер	1. Диссертация мәтінінде кейбір ғылыми терминдердің қазақша аудармасында қателіктер бар. 2. Жұмысты орындауда аздаған стильдік және грамматикалық	

		кателер орын алған. 3. Диссертациялық жұмыстың соңында көрсетілген пайдаланылған әдебиеттер тізімінде кейбір әдебиеттердің беттік санында қате кеткен. Кез-келген ғылыми жұмыс ескертулерсіз болмайды, әрі ол зерттеу маселесіне деген сыртқы көзқарас екенін ұмытпаланымыз жөн. Оның үстіне берілген ескертулер мен ұсыныстар принципалдық сипатқа ие емес және жүргізілген ғылыми жұмыстың жалпы концепциясына, маңыздылығына және ғылыми жаңалығына қайшы келмейді.
12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)	Сансызбаева Бибігүл Қуатжанқызының диссертация бойынша жазылған мақалаларының ғылыми деңгейі зерттеу тақырыбы бойынша сәйкес келеді. Диссертация тақырыбы бойынша ғылыми жұмыстар жарияланған, оның ішінде Scopus «Pakistan Journal of Zoology» (Пәкістан), ISSN 0030-9923, «Journal of Animal and Plant Sciences» (Пәкістан), ISSN 1018-7081 және 2 Халықаралық ғылыми-практикалық конференциялар мен 2 ҚР ҒЖБМ ҒЖБССҚК құрамына кіретін мерзімді басылымдарда сондай-ақ, бірлесіп авторлықпен «Құйрықты қой тұқымдарының генотипін болжаудың қазіргі әдістерін қолдану жөніндегі ұсынымдар» тақырыбындағы ұсыныстар шығарылды.
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28- тармағына сәйкес)	Сансызбаева Бибігүл Қуатжанқызы «Құйрықты сарыарқа тұқымы (Жаңаарқа тип) жаңа заводтық аталық із қойларының өнімдік және тұқымдық қасиеттері» тақырыбында жазылған диссертациялық жұмысы қойылған талаптарға сай келеді, 6D080200 — «Мал шаруашылығы өнімдерін өндіру технологиясы» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға толық лайықты деп есептеймін.

РЕСМИ РЕЦЕНЗЕНТ:

Ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы, профессор, «Отандық және импорттық генофондты біртекті емес жүнді құйрықты өнімділік бағытындағы қой тұқымдары» Республикалық Палатасы Кеңесі төрағасының орынбасары



М. Пірманшаев

Мерзімі « 30 » сәуір 2025 жыл.